

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-73-35>

УДК 314.72:331.522

ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПУТАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО СУТНОСТІ МІГРАЦІЇ

THEORETICAL AND CONCEPTUAL APPROACHES TO THE ESSENCE OF MIGRATION

Назарова Галина Валентинівна

доктор економічних наук, професор,

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4893-5406>**Остапчук Владислав Валерійович**

аспірант,

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-6122-7765>**Nazarova Galyna, Ostapchuk Vladyslav**

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

Статтю присвячено формуванню новітньої концепції міграційних процесів в умовах соціально-економічних трансформацій. Проведено аналіз сутності змісту дефініції «міграція населення» в українській та закордонній літературі. Виділено ключові характеристики дефініції «міграції», а саме: суспільне явище, перетин кордону, територіальні переміщення, процес перерозподілу населення, чинники, які призводять до міграції, терміни міграції, зміна постійного місця проживання, наслідки міграції. Доведено необхідність модернізації існуючих теоретичних парадигм з метою врахування нових форм міграції, зокрема вимушеної, спричиненої змінами клімату, екологічними катастрофами та глобальними економічними дисбалансами. Побудовано концептуальну схему міграційних процесів на основі взаємозв'язку категорій, що характеризують сутність міграції під впливом зовнішнього та внутрішнього середовища. Новітня концепція відображає відмінні характеристики міграційного потоку, а саме часові та просторові та узагальнює наслідки міграції, як позитивні, так і негативні.

Ключові слова: міграція, міграційний потік, фактори міграції, причини міграції, стимули міграції, міграційна мотивація, наслідки міграції.

This article presents an in-depth examination of the conceptual approaches to understanding the essence of migration as a socio-economic phenomenon through a comprehensive review of both domestic and international literature. The research employs a morphological analysis of existing theoretical works to identify the defining characteristics of migration, including its nature as a social phenomenon, its inherent process of border crossing, territorial displacement, and population redistribution. By delineating the key factors that prompt migration, such as economic disparities, social conditions, political instability, and environmental changes, the study develops a structured conceptual framework that distinguishes between external influences and internal predispositions impacting an individual's decision to relocate. The authors construct a schematic representation that elucidates the interrelationships among various categories central to the migration process. This diagram highlights the dual impact of external conditions – such as economic incentives, political stability, and cultural exchange – and internal determinants like psychological dispositions, migration motivations, and individual risk assessments. The framework further categorizes migration flows in temporal and spatial dimensions, emphasizing the duration, frequency, and directional characteristics of population movements. The article also critically evaluates both the positive outcomes, such as enhanced economic growth, improved labor market dynamics, cultural enrichment, and the circulation of human capital, and the negative consequences, including potential wage suppression, heightened employment competition, brain drain, labor shortages in origin countries, and increased pressure on public services. By integrating insights from diverse scholarly perspectives, the paper not only refines the definition of migration but also underscores its multidimensional nature as influenced by a complex interplay of factors. Moreover, it argues that the evolving global context – marked by forced migration due to conflicts and environmental disruptions – necessitates the development of novel theoretical models to address contemporary challenges in migration studies. The article ultimately calls for a balanced approach in policy formulation that accounts for the constructive as well as the disruptive potentials of migration, thereby contributing to a more nuanced understanding of its role in both national development strategies and global dynamics.

Keywords: migration, migration flow, migration factors, reasons for migration, migration incentives, migration motivation, migration consequences.

Постановка проблеми. Міграція – це явище, яке неодноразово привертало увагу соціальних науковців, політиків і економістів, оскільки вона має значний вплив на різні сфери життя суспільства. Зміни в політичному, соціальному, економічному та культурному контекстах сучасного світу, а також глобалізація, викликають нові виклики та потребу в глибшому розумінні сутності цього явища. Міграція стала значною частиною глобальних процесів, і її розуміння потребує нових теоретичних підходів, які б узгоджувалися з реаліями сьогодення. Теоретико-концептуальні підходи до розуміння сутності міграції допомагають розробляти більш ефективні стратегії управління, у тому числі через розробку моделей соціальної інтеграції, управління демографічними змінами, збереження прав мігрантів та врахування гуманітарних аспектів, що є особливо актуальним для України в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему міграційних процесів було розглянуто у багатьох роботах українських та закордонних вчених, які в своєму аналізі приділяють увагу різним аспектам цього складного та важливого для соціально-економічного розвитку держави процесу. Borjas, G. J. [1], Castles S. [2] стверджують, що проблема міграції, повинна розглядатися як складна концепція, оскільки її вимірювання повністю залежить від того, як вона визначається в часі та просторі. Дослідник процесів міграції De Haas H. [3] розглядає її з точки зору двох сил: "push"-фактори, які змушують людей покидати своє місце проживання (економічна нерівність, війни, репресії), і "pull"-фактори, які приваблюють мігрантів в інші місця (якість життя, умови працевлаштування, стабільні політичні умови). Макроекономічним аспектам міграції приділяють увагу в своїх роботах такі дослідники, як Hollifield James F. [4] та Ratha D. [5]. Серед українських учених, які досліджували питання міграції населення, можна виділити авторів Борисенко З., Гавришак Л., Подоляк Н., які роблять акценти міграційних установках сучасної української молоді [6]. На думку Будякової О. Слободенюка К. [7]. та Іоніна Є., Загороднього В. [8] важливим є врахування умов воєнного стану при розгляді соціально-економічних чинників впливу на міграційні процеси в Україні. Вчені Корчевська, Л., Морозова Ю. досліджували у своїй роботі зв'язок міграції населення та релокації бізнесу [9], а Світлов О. Р. при визначенні міграції говорить про офіційну та неле-

гальну її форми у теорії у контексті соціальної мобільності [10]. Також окремі аспекти впливу глобалізації розглядали Сисак М. [11] та Стебляк А., Хозлу І. [12], що визначили міграцію як форму територіального переміщення населення як зміну постійного місця проживання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Значна кількість досліджень присвячена питанню міграційних переміщень населення, але при цьому існуючі концепції міграції повинні змінюватись через нові соціальні, політичні й економічні умови, які відбуваються у світі. Це включає нові типи міграцій, такі як вимушена, еміграція через зміну клімату або екологічні катастрофи, міграція через глобальні економічні дисбаланси, через військові події. Теоретичні підходи, що склалися в літературі, не містять новітніх підходів, які враховують особливості сучасного світового порядку, тому актуальною є розуміння існуючих концепцій та перегляд їх під впливом глобальних світових трансформацій.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження теоретико-концептуальних особливостей міграції населення як соціально-економічної категорії та створення концептуальної моделі, що враховує як зовнішні, так і внутрішні світоглядні детермінанти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міграція населення розглядається як процес, притаманний руху людини у суспільно-економічному просторі, незважаючи на зміни у економічному та соціальному устрою. Розміщення населення по світовій мапі в цілому визначено процесами міграції, тому хоча міграція і мала значний вплив на людські спільноти, зазвичай вона не розглядалася як окреме явище для дослідження. Люди переміщувалися через природні катастрофи, війни, голод або для пошуку нових земель для поселення, але це не отримувало концептуального термінологічного визначення, бо такі переміщення мали здебільшого спонтанний характер.

Зупинимось більш детально на сучасному розумінні дефініції «міграція». Сьогодні міграція є важливим об'єктом вивчення не лише в рамках демографії, а й в соціології, економіці, політиці та правознавстві. Це складний процес, який включає в себе різні типи міграції: внутрішню (переміщення між різними регіонами країни) та міжнародну (міграція між країнами), а також специфічні категорії, такі як міграція біженців, економічна міграція, культурна міграція тощо [13].

Міграція у широкому розумінні слова, охоплює усі види переміщень населення у просторі, зокрема сезонні, епізодичні, маятникові. Масове переміщеннями населення через кордони територій може бути будь-якої тривалості, регулярності та цільової спрямованості, зі зміною місця проживання назавжди або на тривалий час. Закордонні дослідження процесу міграції зазвичай більше орієнтовані на економічні, культурні та політичні аспекти, тоді як українські учені роблять акцент на соціальних, демографічних та правових аспектах міграції. Обидва підходи є важливими для глибшого розуміння міграційних процесів у глобальному та локальному контекстах.

Розглядаючи підходи до сутності терміну «міграції», слід зауважити, що різні групи авторів [1; 3; 7; 13] використовують терміни «міграційна мобільність», «переміщення», «мобільність населення», «міграційні процеси». Але більшість дослідників для характеристики процесу переміщення населення, зумовленою певними чинниками, факторами, які мають певний вектор, напрямок та відстань, використовують саме дефініцію «міграція». Можна стверджувати, що в більшості джерел міграція розглядається як форма мобільності та визначається переміщенням людей за територіальною, часовою та статусною ознакою. Міграція населення є дуже складним багатоаспектним процесом, який включає в себе велику кількість понять та визначень, які тісно корелюють між собою та визначають особливість міграційних процесів. На рис. 1. представлено систематизацію та взаємозв'язок основних категорій, які створюють нову концепцію та характеризують сутність процесу міграції.

До групи понять, які здійснюють вплив на ухвалення рішення про міграцію і характеризують умови людського розвитку, можна віднести наступні [2; 4; 5]:

- сукупність економічних, соціальних, етнічних, політичних, екологічних умов, в яких протікає міграційний процес (фактори впливу на міграцію);

- явища, обставини, події, що впливають на прийняття рішення мігрантом про переселення (причини міграції);

- економічні, соціальні, етнічні, політичні, екологічні обставини та умови, які відповідають інтересам потенційних мігрантів, мотивуючи їх до переселення (стимули міграції).

Більшість дослідників серед факторів, які призводять до міграції, виділяють зовнішні

та внутрішні. Серед цих зовнішніх обставин сучасні дослідники розрізняють наступні [6; 8; 10]:

- економічні – рівень розвитку економіки, інноваційність та креативність, конкурентоспроможність на світовій арені, можливості для розвитку бізнесу, рівень інфляції, фінансова стабільність;

- соціальні – рівень соціального захисту населення, наявність базових соціальних стандартів, рівень та якість життя населення, забезпечення населення об'єктами соціальної інфраструктури та базовими соціальними послугами;

- політичні – політична стабільність, рівень корумпованості влади, рівень розвитку лібералізму та демократії, свідомість громадянського населення;

- природно-кліматичні – звичні для людини особливості клімату та місцевості;

- екологічні – стан екологічної ситуації, рівень забрудненості повітря, доступ до чистої води, рівень озеленення, рекреаційні можливості;

- культурні – знання рідної культури, рівень патріотизму суспільства, наявність культурних об'єктів інфраструктури, рівень правової культури;

- безпекові – військові, гуманітарні, антропогенні загрози та загрози інформаційного середовища.

Крім зовнішніх факторів, які призводять до ухвалення рішення про міграцію, на людину здійснюють вплив внутрішні спонукання, які в літературі позначаються як «міграційні установки», «міграційні мотивації», «міграційні наміри».

Міграційною установкою будемо вважати психологічний регулятор поведінки, схильність особи, яка визначає узгодженість дій, зумовлених позитивним або негативним ставленням до зміни місця та умов життя і відображає готовність до певного результату міграційної поведінки. Міграційною мотивацією є це спонукання людини до цілеспрямованої діяльності з виконання міграційного переміщення, яке зумовлюється сукупністю детермінант, пов'язаних з факторами зовнішнього середовища та певних процесів та явищ. Можна також виділити міграційні наміри, розглядаючи їх як задуми та бажання здійснити міграційне переміщення.

Сукупність зовнішніх обставин людської діяльності, а також внутрішніх особливостей поведінки призводять до ухвалення, або, навпаки, не ухвалення рішення про перемі-

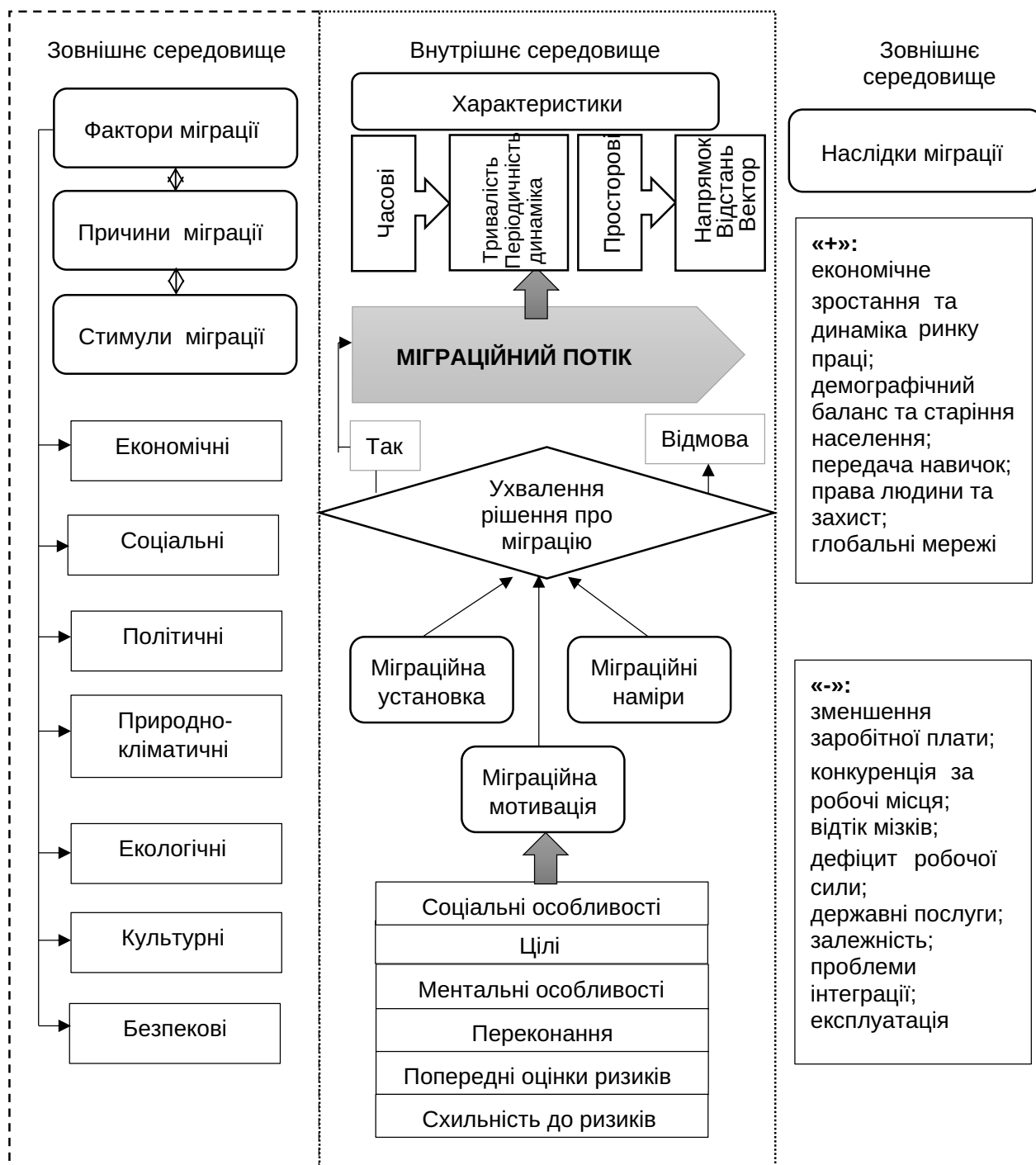

Рис. 1. Новітня концепція міграційних процесів

Джерело: сформовано авторами

щення. На рис. 1 це відображено як «міграційний потік», який має свої просторові та часові характеристики. До часових характеристик міграційного потоку можна віднести: тривалість, тобто час, на який людина переїжджає в іншу місцевість (коротко-, середньо-, довгострокова, або по життєву); періодичність, тобто як часто людина здійснює переміщення (разова, багаторазова, повторювана); дина-

міку, тобто кількість осіб, які переміщуються (зростаюча, стагнаційна, спадаюча). Слід також виділити просторові характеристики, а саме: вектор (переміщення по відношенню до країни-походження); напрямок (в'їзний, виїзний, транзитний); відстань (наближена, досяжна, віддалена).

Результати міграційних переміщень людей можуть бути як позитивними, так і нега-

тивними як для тих країн, з яких виїжджають громадяни, так і для приймаючих країн. На рис. 1 представлено позитивні та негативні аспекти міграції.

У контексті аналізу міграційних процесів можна виокремити низку позитивних наслідків, що мають як економічне, так і соціокультурне значення. Серед них важливу роль відіграє сприяння економічному зростанню, зокрема через активізацію ринку праці, що виявляється у збільшенні пропозиції робочої сили. Водночас міграція супроводжується зростанням обсягів грошових переказів до країн походження, що підсилює їхню економічну стабільність. Крім того, посилюється підприємницька активність, яка стимулює розвиток малих та середніх бізнесів у країнах як походження, так і призначення.

Культурний вимір міграції передбачає збагачення обох суспільств через обмін культурними цінностями, соціальними практиками, а також інноваціями та новітніми технологіями. Це сприяє формуванню відкритого міжкультурного простору та поглибленню міжнародного діалогу. У демографічному вимірі міграція частково компенсує негативні наслідки старіння населення в країнах призначення, адже більшість мігрантів є молодими людьми працездатного віку. Цей процес сприяє збереженню демографічної рівноваги та стабільності соціальних систем. Не менш значущим є аспект передачі знань і навичок. Міграція створює умови для циркуляції інтелектуального капіталу, що виявляється у поширенні нових підходів, практик та моделей управління. У контексті прав людини, важливо зазначити, що приймаючі країни забезпечують мігрантам доступ до механізмів соціального захисту, що посилює дотримання міжнародних стандартів у сфері гуманітарного права. Крім того, міграція сприяє формуванню глобальних мереж через утворення транснаціональних зв'язків та активізацію діяльності діаспор, які часто виступають важливими агентами розвитку.

Разом із тим, міграційні процеси супроводжуються низкою викликів. Один із них полягає в можливому зниженні рівня заробітної плати для місцевих працівників, що може бути спричинено припливом низькокваліфікованої робочої сили. Також посилюється конкуренція за робочі місця, що особливо відчутно під час економічних криз, коли зростає соціальне напруження. Іншим негативним аспектом є явище відтоку інтелектуального капіталу, що може стати перепорою для економічного та

наукового розвитку країн походження. Поряд із цим, масова еміграція здатна створити дефіцит робочої сили у цих країнах, що ускладнює реалізацію національних стратегій розвитку. Збільшення кількості мігрантів у приймаючих країнах нерідко спричиняє додаткове навантаження на державні системи охорони здоров'я та освіти, що потребує збільшення бюджетних витрат та ефективнішого управління ресурсами. Крім того, старіючі суспільства можуть ставати надмірно залежними від праці мігрантів, що послаблює внутрішній потенціал трудового ринку.

Проблеми інтеграції також залишаються актуальними, оскільки бар'єри – мовні, культурні або інституційні – можуть заважати ефективній участі мігрантів у соціальному та економічному житті. Уразливі категорії мігрантів нерідко наражаються на ризики експлуатації та поганих умов праці, що потребує посилення механізмів правового захисту та контролю.

Таким чином, міграція має як конструктивний, так і деструктивний потенціал, що вимагає комплексного регулювання з боку державних і міжнародних інституцій задля досягнення балансу між інтересами країн походження, приймаючих суспільств та самих мігрантів.

Висновки. Міграція є багатогранним соціально-економічним процесом, який можна адекватно пояснити лише через інтегровану концептуальну модель, що враховує як зовнішні, так і внутрішні детермінанти. Дослідження демонструє, що міграція не є одноманітним явищем, а відображає динамічну взаємодію економічних, політичних, соціальних, культурних та екологічних чинників, які впливають на процес прийняття рішення особою щодо зміни місця проживання. Зовнішні умови, такі як економічна нестабільність, політичні турбуленції та різниця у рівнях соціальної інфраструктури, суттєво формують міграційні процеси, у той час як внутрішні установки, що проявляються у мотивації, сприйнятті ризику та психологічній готовності до змін, є не менш важливими.

Методологічний підхід, заснований на морфологічному аналізі, дозволив ідентифікувати ключові характеристики, що визначають сутність міграції, зокрема її соціальний характер, перетин кордонів та територіальні переміщення, які супроводжуються перерозподілом населення. Схема, яка окреслює взаємозв'язок зовнішнього середовища та внутрішніх процесів прийняття рішення,

пропонує нюансоване розуміння міграційних потоків як у часовому, так і в просторовому вимірі. Таким чином, процес міграції має амбівалентний характер, оскільки може призводити до позитивних наслідків, зокрема економічного зростання, покращення динаміки ринку праці, культурного збагачення та поширення інноваційних ідей, а водночас створювати виклики, серед яких – зниження заробітної плати, посилення конкуренції за робочі місця, відтік інтелектуального капіталу та збільшення тиску на державні ресурси.

У висновку слід також наголосити на необхідності модернізації існуючих теоретичних парадигм з метою врахування нових форм міграції, зокрема вимушеної, спричиненої змінами клімату, екологічними катастрофами та глобальними економічними дисбалансами. Цей висновок є особливо актуальним у контексті сучасної геополітичної нестабільності, коли традиційні моделі міграції не завжди здатні повністю відобразити складність поточних міграційних процесів. Отже, результати дослідження закликають до перегляду та роз-

ширення концептуальних моделей, що дозволить розробити адаптивні політичні стратегії, спрямовані на максимальне використання позитивного потенціалу міграції і мінімізацію її негативних наслідків.

Таким чином, проведене дослідження створює важливу базу для подальших академічних пошуків у сфері міграційних процесів, обґрунтовуючи необхідність впровадження комплексного регуляторного підходу, який би враховував як конструктивний, так і руйнівний потенціал міграції. Такий підхід є критично важливим для розробки ефективних стратегій соціальної інтеграції, економічного планування та правового захисту, що дозволить вирішувати проблеми міграції в умовах стрімких глобальних трансформацій. Перспективою подальших досліджень в цьому контексті є аналіз міграційних потоків та факторів, які їх спричиняють в сучасних умовах глобальної нестабільності та турбулентності. Особливої уваги заслуговують питання вимушеної міграції, пов'язаної із військовими подіями в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Borjas, G. J. Economic and Demographic Factors in Immigration. *International Migration Review*. 1990. № 12. P. 25–35.
2. Castles S. Towards a sociology of forced migration and social transformation. *Sociology*. 2003. T. 37. No. 1. P. 13–34.
3. De Haas H. How Migration Really Works: The Facts About the Most Divisive Issue in Politics Hardcover. PublisherBasic Books. 2023. 464 p. ISBN-13978-1541604315
4. Hollifield James F. Understanding Global Migration. 1st Edition. Stanford University Press. 2022. 520 p. ISBN-13978-1503629578
5. Ratha D. The impact of remittances on economic growth and poverty reduction. *Policy Brief*. 2013. vol. 1. pp. 1–13. URL: <http://www.tropicalconnections.co.uk/wp-content/uploads/2014/04/Remittances- PovertyReduction.pdf>. (accessed April, 01, 2025).
6. Борисенко З., Гавришак Л., Подоляк Н. Особливості міграційних установок сучасної української молоді. *Молодь і ринок*. 2020. № 3–4. С. 75–79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2020_3-4_15.
7. Будякова О. і Слободенюк К. 2025. Соціально-економічні чинники впливу на міграційні процеси в Україні в умовах воєнного стану. *Вчені записки Університету «КРОК»*. N1(77) (Бер 2025), 96–106. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2025-77-96-106>.
8. Іонін Є., Загородний В. (2024). Вплив трудової міграції на ринок праці України в умовах війни та шляхи його відновлення. *Економіка і організація управління*. 2024. N 4(56). С. 20–32. DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2024.4.3>.
9. Корчевська, Л., Морозова Ю. (2025). Міграція населення та релокація бізнесу для національної економіки України у військовий час. *Economic Synergy*. 2025. N 1. С. 91–112. DOI: <https://doi.org/10.53920/ES-2025-1-7>
10. Світлов О. Р. Поняття "міграції": сучасні погляди та можливі перспективи в контексті теорії соціальної мобільності. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2012. Вип.16. С. 33–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apspp_2012_16_6 (accessed April, 05, 2025).
11. Сисак М. Феномен міграції в умовах глобалізації. *Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки*. 2016. Випуск 20. С. 181–187.
12. Стеблянка, А. В., Хозлу, І. К. (2024). Воєнні конфлікти як чинник хвилі міграції в сучасному світі, *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. N 3–4. С. 44–48. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2023-3-4-7-8-9>.

13. Сучасні медико-демографічні проблеми України та шляхи їх вирішення: колективна монографія / за заг. ред. проф. І.С. Миронюка та проф. Г. О. Слабкого. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2025. 208 с. ISBN 978-617-8321-47-5

REFERENCES:

1. Borjas, G. J. (1990) Economic and Demographic Factors in Immigration. *International Migration Review*, vol. 12, pp. 25–35.
2. Castles S. (2003) Towards a sociology of forced migration and social transformation. *Sociology*. 2003. T. 37. vol. 1, pp. 13–34.
3. De Haas H. (2023) How Migration Really Works: The Facts About the Most Divisive Issue in Politics Hardcover. PublisherBasic Books. 464 p. ISBN-13978-1541604315
4. Hollifield James F. (2022) Understanding Global Migration. 1st Edition. Stanford University Press. 2022. 520 p. ISBN-13978-1503629578
5. Ratha D. (2013) The impact of remittances on economic growth and poverty reduction. *Policy Brief.*, vol. 1, pp. 1–13. URL: <http://www.tropicalconnections.co.uk/wp-content/uploads/2014/04/Remittances-PovertyReduction.pdf>. (accessed April, 01, 2025).
6. Borysenko Z., Havryshchak L., Podoliak N. (2020) Osoblyvosti mihratsiinykh ustanovok suchasnoi ukrainskoi molodi [Features of migration attitudes of modern Ukrainian youth]. *Molod i rynok – Youth and the market*, vol. 3–4, pp. 75–79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2020_3-4_15.
7. Budiakova, O. i Slobodeniuk, K. (2025). Sotsialno-ekonomichni chynnyky vplyvu na mihratsiini protsesy v Ukraini v umovakh voiennoho stanu [Socio-economic factors influencing migration processes in Ukraine under martial law]. *Vcheni zapysky Universytetu «KROK» – Scientific notes of the University "KROK"*. Vol. 77. (Ber 2025), pp. 96–106. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2025-77-96-106>.
8. Ionin , Ye.Ie. Zahorodnyi , V.M. (2024) Vplyv трудової міграції на ринок праці України в умовах війни та шляхи його відновлення [The impact of labor migration on the labor market of Ukraine during the war and ways to restore it] *Економіка і організація управління – Economics and organization of management*, vol. 4(56), pp. 20–32. <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2024.4.3>.
9. Korchevska, L., Morozova Yu. (2025). Mihratsiia naseleennia ta relokatziia biznesu dlia natsionalnoi ekonomiky Ukrainy u viiskovyi chas [Population migration and business relocation for the national economy of Ukraine in war-time]. *Economic Synergy*, vol. 1, pp. 91–112. <https://doi.org/10.53920/ES-2025-1-7>
10. Svitlov O. R. Poniattia (2012) "Mihratsiia": suchasni pohliady ta mozhlyvi perspektivy v konteksti teorii sotsialnoi mobilnosti [The concept of "migration": current views and possible prospects in the context of the theory of social mobility] *Aktualni problemy sotsiologii, psykholohii, pedahohiky – Actual problems of sociology, psychology, pedagogy*, vol. 16, pp. 33–42. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apspp_2012_16_6 (accessed April, 05, 2025).
11. Sysak M. (2016) Fenomen mihratsiï v umovakh hlobalizatsiï [The phenomenon of migration in the context of globalization]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Filosofski i psykholohichni nauky – Bulletin of the Precarpathian University. Philosophical and psychological sciences*, vol. 20, pp. 181–187.
12. Steblianko, A. V., Khozlu, I. K. (2024) Voienni konflikty yak chynnyk khvyli mihratsiï v suchasnomu sviti [Military Conflicts as a Factor of the Wave of Migration in the Modern World]. *Ukrainska politseistyka: teoriia, zakonodavstvo, praktyka – Ukrainian Police Studies: Theory, Legislation, Practice*, vol. 3–4, pp. 44–48. <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2023-3-4-7-8-9>.
13. Suchasni medyko-demohrafichni problemy Ukrainy ta shliakhy yikh vyrishennia: kolektyvna monohrafiia [Modern medical and demographic problems of Ukraine and ways to solve them: collective monograph]. Za zah. red. prof. І.С. Myroniuka та проф. H. O. Slabkoho (2025) Uzhhorod: Vyd-vo UzhNU «Hoverla», 2025. 208 s. ISBN 978-617-8321-47-5 (in Ukrainian)